

Fogadatlan prókátor.

Fogadatlan prókátornak csak kimutatott helyéről, nem fizetéséről akarok néhány szót szólni: reményem, inkább helyén lesz, mint az említettem ügyvéd és allegatioi, melyeket még a védni akart fél sem fogadhat el nyugodt lélekkel. A görög bölcs a hetæranak, a ki társalgásáért egy talentumot kért — előre persze — azt felelé, hogy „nem vesz megbánomat oly drágán“. Gondolom, hogy a Magvetőnek bármily mély vallásos érzelmű olvasója sem elegyednék vásárba azzal, a ki a józan ész árán kínálná hittel. Már pedig ily forma vásárt akarna megejtetni velünk egy tudós angol író, a ki a lélek halhatatlansága ügyét a kisértetek tekintélyével akarja megvédeni. Ha a tekintély csak megvetendő, a védelem csak gyarló, az emelt szó csak pusztai magánhang volna, annyiban hagyhatnók a dolgot, hadd aludjék el magára. De nem alszik ám, mert egy oly divatos, nem tudom eszmével mondjam-e, vagy észficzamodással van kapcsolatban, mely hovátovább nagyobb terjedelmet nyerc és valószínűbb, hogy egy rakás orthodox hívőt térít a kisértetek részére, mint az, hogy kóbor szellemek babonásait hódít meg a lélek halhatatlansága hitének. Azoknak a nagy számára nézve pedig, a kiknek véleménye se jobbra, se balra nics döntve, az érintett allegatioknak bevallott céljokkal ellenkező hatásuk lesz. Ezek ugyanis, főképp az értelmesebbjei, azt fogják mondani, hogy gyenge ügy lehet az, a mely ilyen védelemre szorul.

Ezek az így eddigelé még csak csupa állítások; de ha sziveskedik olvasóm figyelemmel kíséрни egy pár lapon át, jórendin bé fogja valóságukat látni. Hanem bizony kellő tájékozás végett kissé messzre kell kezdeni a dolgot; mert a spiritualismus a jelen stadiumában még nem kapott be hozzánk. Legelső szükség hát az ügy mostani állását ismertetni.

Az ötvenes évek első felében egy Amerikából eredő, hirlapi czikk voná magára az európai közönség figyelmét. Ha egy társaság — e vala a tudósítás rövid foglalata — körülül egy asztalt, reá teszi ujjá begyeit, kezeit kiterjesztve úgy, hogy mindenik sze-

mély kis ujjai a szomszédaiéival érintkezzenek, akár össze is legyenek kulcsolva, több-kevesebb idő vártával az asztal nyugtalanodni, inogni, mozogni kezd, majd kimozdul a helyéből, ténferegye haladva járkál a szobában; mi több, magával vonja mindenfelé az egész társaságot, mely nem bír elszakadni tőle, s így foly ez, míg az asztal vagy a személyek ki nem fáradnak, vagy elmozdithatatlan akadály meg nem állítja a haladást.

Mihelyt ezt a hírt meghozta az Augsb. A. Zeitung Pestre, én valék egyik a legelsők közül, a ki egy kis társasággal n. Pák Albert, a „Vasárnapi Ujság“ szerk. szállásán megkísérté a hihetetlennek látszó feladat megoldását. De bizony, vagy asztalunk volt érzéketlen, vagy társaságunk egyik tagja sem méltó a mysteriumba való béavatásra, elég az, hogy két órai ültünkre sem történék semmi változás a helyzetben. Mások azonban szerencsésebbek voltak. A hír gyorsan elterjedvén Pesten, tán minden háznál, hol valami mulatkozó társaság egybe volt gyűlve, megkísértették az „asztaltánczoltatást“. Köz- és magán növelőintézetekben különösen felkarolták az ügyet és innen is amonnan is bámulatos eredmények hirtre jutott közbeszédre, ugró, forgó, ágaskodó, olykor súlyos asztalokról, zongorákról, szekrényekről, melyeknek csak megmozdítása is gyengekaru fiúk és leányok kezei által hihetetlennek tetszett. Közbe-közbe kellemetlen epizodok sem hiányoztak; gyermekek elszédültek vagy roszszul lettek, leánykák elájultak, görcsöket kaptak s t. eff.

A „csoda“ okával hamar készen volt a világ. Hiszen ha élettani tényről van a szó: ott a „fejlés“; ha betegségről: ott a „hülés“; ha egy másképp magyarázni nem tudott természeti jelenségről: ott a „villamosság“! „A kezek lánczolatában elektrikus folyam indul meg s örvényével elragadja az asztalt a körülte levőkkel együtt“. Azon, hogy villamos körfolyamnak ilyes hatását másutt tapasztalni nem volt mód; hogy azt a követelt folyamatot se electro- se galvanometer-rel kimutatni nem lehetett, az ily csekélységekben, mondóm, a népszerű természettan nem szokott felakadni. Több az, hogy a mint más jeleken kívül a feljebb érintett események is sejtették, az idegek és ideges állapot nagy szerepet játszanak az asztaltánczoltatásban. Ehez járult, a mi a villamkeringő elméletet megbuktatta, az, hogy a kezek körlánca, sőt általában több egyén közreműködése szükségtelennek bizonyult. A haladó tapasztalás kimutatta, hogy bármi nemű és koru egyén elmondhatja egy asztalnak vagy asztalkának, a mit a népdalnok a „kőkényszemü menyecskének“:

Csak kaphatnálak kezemre,
Megtánczoltatnálak kevemre!

azaz, egy kis igazítással: nem az ő, hanem a menyecske — akarom mondani, az asztal — kedvére. Ugyanis, az anticipative ugy nevezett „közeg“ azt állította, — meglehet maga is hitte, hanem a közönség minden esetre elhitte neki, — hogy az asztal nem az ő (a közeg) akarata szerint ugrándozik, forog és csavarog, hanem hogy ő kénytelen azt követni szeszélyes mozdulataiban. A mi még esodásabbá tette a dolgot, a közegnek nem is kellett közvetlenül érinteni az asztalt, hanem p. o. egy kalapot vagy vánkuskát tettek reá, ezt illetve ujjá begyével a közeg s annál fogva indította mozgásba az egész alkotmányt. Így mutatta bé az ügy akkori állását Jedlik Ányos, egyetemi természettanár a m. akadémia e végre hívott teljes gyűlésében, midőn Komlossy Paulina, volt színész- és dalnoknő egy asztalkát egy reá tett vánkos közbenjárásával tánczoltatott a teremben. Kellett-e világosabb bizonyítvány, hogy a közeg nem gépies erővel hat az asztalra, hanem némi rejtélyes erő, megfoghatatlan módon okozza a jelenséget. Hja! az az „infallibilis tudomány“ nem mindig bírja megóvni votariusait, hogy színes szemüveget ne biggyesztszen az órára. Ha szaktudós így el lehetett fogulva, képzeltetni minő volt a tájékozatlan közönség ámulása. Az asztaltánczban való hit divattá lett és így az én felvilágosítani akaró törekvésem egy divatlapban szintoly helyén kívüli volt, mint a mily sikertelennek kellett lennie. De biz a Sztoczek és Nendtvich tanárok tudományosabb eljárása sem volt sokkal foganatosb. Midőn t. i. a legnagyobb csodálkozást az okozta, hogy leánykák elégtelennek látszó erővel sulyos asztalokat, szekrényeket sat. társzigáltak ide s tova, a nevezett tudósok kimutatták egy szemérikben a kellő erő bőven meg volt. „Moglehet, hogy meg van“, azt felelék reá a közegek, „de mi nem vesszük hasznát, mert mi az asztalt vagy szekrényt teljességgel nem nyomjuk, hanem azok vonzanak minket ellentállhatlanul“; és a közönség nekik hitt, nem a tanároknak, Pesten szintugy mint Párisban, meg Londonban. Az utóbbi helyen ugyan a híres Faraday ellenmondhatatlanul kimutatta egy kis, egyszerű, de igen elmésen gondolt szerszámmal, hogy a közegek valóban és testi vagy gépies nyomással nyomják és társzítják a tánczoltatott tárgyat. Egy kártyalevéltre könnyű kis emeltyüt alkalmazott, mely a kártya legkisebb nyomintására felbillent.

Mihelyt ő a kártyát a közeg ujjá begye alá csúsztatta, legott megszűnt a csoda; mert vagy nem mozdult az asztal, vagy ha igen, felbillent az emeltyü és szemmelláthatóvá tette a nyomást. Ez meggyőzte az eszet, de a hitet? Az más kérdés, melyre később fogunk felelni; mivel még az eleinte megdöbbsent hiedelem öszszeszedte magát és kitalálta, hogy miként kapjon ki a tudományon, addig még más phasisokon kellett átmenni az ügynek.

A hatodik nagy hatalomnak, a divatnak az a — társadalomra nézve szerencsés — gyengéje van, hogy állhatatlan és változó-kony: a crinolinét az egyszerű szűk szoknya, ezt a tunique váltja fel. Az otromba butorok taszigálását s az erők egyesítését megunták; a közegek csak egyenkint kezdtek működni, s az asztal, melynek azelőtt minél súlyosabbnak kellett lenni, most már nem lehetett elég könnyü és lassanként oly asztalkává apada, a milyeket kis gyermekeknek adnak játékszerül. Az ily asztalka háromlábú a következő okból. A tánczó asztal szeszélyes csavargásai figyelmet ébresztvén, csakhamar némi jelentőséget kerestek benne, mit hogy jobb móddal felfedezhessenek, egyik lábára valami írószert kötöttek, hogy aztán maradó nyomot hagyjon s a csavargások rajza lett elmélkedni lehessen. E végre az említett nemü asztalka használhatóbb volt, egyszer könnyebb kezelhetőségeért, aztán, mivel három láb a felszint, bármi alaku legyen, mindig megfekszí s az egyikhez erősített írón folytonos érintkezésben lehet a papírral. Most kezdődtek már az igazi csodatettek. Az eleinte szarkalábnyomoknak látszó rajzvonalak lassankint szabályosodtak, s utoljára, könnyebben vagy nehezebben, olvashatókká lettek. Egy közeg verseket irt az asztalkával, mit különben nem birt tenni; a másik idegen, egyébaránt nem értett nyelven fogalmazott; a harmadik titkos írásokat fordított le rendes betűkre; a negyedik veszett vagy lopott portékáknak utasított a nyomára; az ötödik jóslatokat irt: szóval se vége, se hossza nem volt a bámulatos eredményeknek. Kritikájokba ezúttal nem elegyedem, minthogy most csak az ügy ismertetését vettem célba. Hanem igenis szóba kell fognom okait, melyeknek keresése a dolog történelmébe tartozik. Világos, hogy a villám-féle elmélet itt már nem tehetett szolgálatot, sem általában nem nyújtottak segélyt a természettan tudvalevő törvényei. Új okot kellett keresni, mire nézve a közönség véleménye két ágra szakadt. Egyik valami sajtószertü idegerőben kereste a tünemények magyarázatát, mi a n. b. Reichenbach és magyar tolmácsa

n. Oroszhegyi Józsa „Ód“-ját juttatja eszünkbe. A másik a jelenségek kulcsát „szellemek“ behatásában leli; még pedig nem valami külön nemű, görög vagy keleti mythus teremtette szellemeikében, hanem meghalt emberek visszajáró, kóborgó lelkeiben. Mi pedig ezennel a „közeg“-nevezet kulcsát lelők meg. Az asztalmozgató egyén t. i. nem öntudatos szándékkal és szabad akarattal hordozza az asztalkáját, sőt jó móddal nem is tudja, mit ír annak a lába; ő csak eszköz, a mely által a szellem nyilatkozik abban az írásban s azért kapta az író a „medium“ nevet, mi „eszköz“-t és „közeg“-et jelent, és én a kettő közül az utóbbit választottam az emberi szereplő megnevezésére. Egy bizonyos közeg rendszerint csak egy bizonyos szellemmel van társaságban, kik hogy miképp kapják meg egymást, vagy melyiknél van az iniciativa, azt mi avatlatlanok nem tudhatjuk; tán maga az illető közeg sem bírná megmondani minden esetben, és hihető, hogy a szövetségre kelés szintoly titkos módon s a közeg részéről öntudatlanul történik, mint az asztalka vezetése. Szintoly bajos ezt érteni, mint azt, hogy másnemű közegek miképp tanulják meg érteni és tolmácsolni a kopogó szellemek nyelvét. Tudni kell ugyanis, hogy ama kóbor lelkek nyilatkozatai nem szorítkoznak csupán az asztalkák írományaira, hanem sokan több kevesebb számú koppanásokkal adják a feleletet élő szóval tett kérdésére a közegnek, a ki aztán szintugy érti a kopogást, mint a telegraphista olvassa az Morse-féle papírszalag pont- és vonáskosarait.

Bővebb részletezés nem tartozik czéломra, elég lesz enynyi a következők megértésére; mihez csak annyit ragasztok még, hogy a feljebb megkülönböztetett két hypothesisuél fogva a másodiknak hódolókat spiritualisták-nak vagy spiritisták-nak nevezik, valamint magát a tant és gyakorlati tekintetből az azzal járó fogásokat spiritualismus-nak, akár spiritismus-nak. Másfelől az idegerőnek a legújabb időben psychikus erő nevet adtak, a tant psychismus-nak s a működő vagy általában a tan zászlója alá esküdt egyént psychikus-nak vagy psychistá-nak hívják. A spiritualismus vagy spiritismus nevezet széles értelemben mind a két ágra kiterjed.

Európa continensén a divat elmúltával nagygyára elhallgatott-nak látszik a spiritismus ügye, avagy csak itt-ott mutatkozik elszigetelt egyes jelenségekben. Nem ugy Angliában, hol az első vihar elvonulása után eleinte némi szélcsend állott be; de a szikra

csak lappangott a hamu alatt s az utóbbi években ismét lobbot vetett és már szaktudományos férfiakat is kezdett részére hódítani. Legnevezetesebb képviselője ez idő szerint „Mr. Daniel Dunglas Home“, a ki olykori műútazásaiban Anglián kívül is Rómától Pétervárig tündökölteti talentumait s működéséről tavaly könyvet adott ki. Ő széles értelemben spiritualista, s talentuma mindkét oldalra egyforma hatályal működik: szellemeket idéz, érintkezik velök mint közeg; aztán mint psychista azonegy testet kéje szerint súlyosbba vagy könnyebbé teszen csupán az idegerő befolyása által, és hangszereken dallamokat játszik a billentyük érintése nélkül.

Crookes, Anglia legjelesebb kimikusai egyike és különben is tudományosan mivelt ember, megakart győződni a dolog mivoltáról és mutatványt rendezett saját lakán, hol Home működését egy válogatott társaság a legszorosb ellenőrséggel vegye szemügyre. Közlöm rövid kivonatban Crookes urnak tanukkal erősített tudósítását:

„A gyűlés estve volt egy tágas szobában gázvilágnál“. — Az akkordion próbához való készülmény állott: 1) egy feljül-alól nyitott, kerekded drótos kaliczkából, melynek felső nyílása 1' 10'', az alsó 2' átmérőü; magassága 1' 10'' volt. Ez éppen befért a Cr. ur ebédlő asztala alá; 2) egy akkordionból (kézi harmonikából), melyet egészen újan vettek a boltból, és a mely Mr. Home kezében még nem volt; 3.) a mellék szobában egykét elemből álló galvan oszlopból, melyről drótok szolgáltak, hogy a folyamat a kaliczka oldalán keringetni lehessen. Ezeket elkészítve behívták Home urat a szobába s minden magyarázat nélkül leültették az asztal mellé, mely alatt ott volt a kaliczka. Egyfelől Crookes ült melléje egy székre, másfelől egy tanu, s ezek a lába fejére tették kétfelől a lábukat, különösen valahányszor működésbe volt H. a kezével.

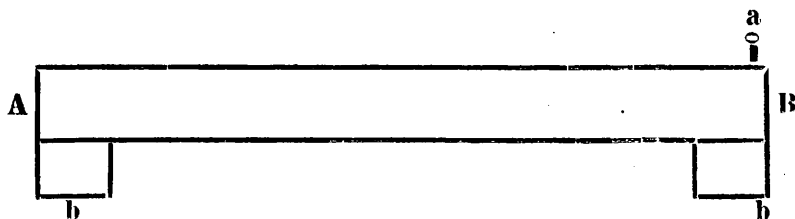
Most már kihúzták a kaliczkát az asztal alól anynyira, hogy az akkordiont belé tehessék, mégpedig a billentyűvel alól fordítva, úgyhogy H. az átelleni végét vagy is a fenekét fogta a hüvelyke és középső ujjá begye közé az egyik kezével. E meglevén, betaszították a kaliczkát az asztal alá anynyira, a menyynyire az akkordium tartó Home keze feje engedte, úgy hogy ő mélyebbre nem dughatta a kezét a kaliczkába; a másik kezét az asztalra tette. Az akkordion csakhamar furcsán ingani kezdett, hangot adott, elébb szaggatva, aztán végre dallamot is fujt. A hangszer összszehezódott, meg kinyult, mint midőn két kézzel játszanak rajta, holott

Home ur mindig csak a fenekét fogta mozdulatlanul. Továbbá ide s tova kezdett hajlongani az akkordion s kereken járni a kaliczkában, mialatt mindig zenélt. (Most jön már a java). „Home ur levette a kezét a hangszerről s magára hagyta. De biz e nem hagyta megzavartatni magát, hanem folytatta a hangicsálást. Még vigabban mivelte ezt, midőn újra megfogatták Home urral, s galvanival folyammal járaták körül a kaliczkát.“ Mindazáltal, hogy „hadtott-e igazában a villamosság a hangszer működésére“, azt nem meri eldönteni Crookes ur, ki leírását így folytatja, szóról szóra :

„Most ismét kivétetett az akkordion minden látható érintkezés nélkül a kezéből Home urnak, a ki azt egészen levette róla; én és más kettő a jelen voltak nem csak azt láttuk, hogy üres a keze, hanem azt is, hogy az akkordion minden látható támasz nélkül szabadon lebegett a kaliczkában. Kis időköz teltével megint ismétlődött ez a jelenség. Home ur aztán újra bedugta a kezét a kaliczkába, megfogta az akkordiont“ (a roszt végén, persze). „Ez játszani kezdett, elébb akkordokat és futásokat, aztán egy ismeretes kedves, keserves dallamot, melyet a legtökélyesben és szebben exequált. A dallam folyta alatt én megfogám a Home ur keze nyelét, mindjárt a könyökén alul, és csendesesen (gently) lecsúsztattam rajta a kezemet, míg az akkordion végét elértem. A Home ur kezében még egy izom sem mozdult. A másik keze, mindenek szemé láttára az asztalon nyugodt, lábait pedig a mellette ülőkéi nyomták.

Igy folyt le a kísértmény zenei része, mire olvasóm nálam nélkül is megteheti észrevételeit. A mi az enyimket illeti, ezek az elbeszélő tudós, még pedig természettudósra nézve nem feletőbb hizelgők. De menjünk tovább a kísértmény második részére: a gépiesre.

Erre a következő készülmény szolgált. A szobában egy háromlábú állványt állítottak fel s erre egy rugós fontoló szerszámot, (a melyet, kicsinyben, levelek latolására is szoktak használni), akasztottak. Aztán vettek egy mahogany deszkadarabot, melynek hossza 3 láb, szélessége $9\frac{1}{2}$ ”, vastagsága 1” volt. Mindenik vége alá egy-egy $1\frac{1}{2}$ ” széles darab léczet szegeztek széltől keresztbe ászkok gyanánt. Aztán az egyik végére a felső lapján kisdud karika volt becsavarva. A deszka hátoldalról élire nézve mintegy ily képet mutatott :

AB, a deszka; — **a**, a karika; — **b, b**, az ászkok.

A deszka egyik végét (**A**) az ászkával egy szilárd asztal szélére fektették, a másikat (**B**) a karikánál fogva a rugós fontolóra akasztották úgy, hogy a deszka vízszintes helyzetben nyugodt és ekkor a felakasztott vége 3 fontot húzott a dynamometeren. Ekkor Home ur oda lépett s ujjai begyét a deszkának az asztalon nyugvó (**A**) végére helyezte könnyeden, mire a fontoló mutatója legott alább szállott, mintha a deszka függő vége megsulyosodott volna. Néhány másod percz teltevel megint felbillent a deszka **B** vége s így ismétlődött a billegés néhány ízben, „mintegy a psychikus erő hullámlázása következtében“, írja Crookes ur.

Ezután Home ur egy kis csengettyüt, mely éppen kezeügyében volt, s egy gyufás kis szelenczét vett elé s egyiket a deszka nyugvó végének egyik, a másikat a másik szegletére tette s azokra a két kezét, „meggyőzendő minket,“ azt mondja Crookes, „hogy nem a kéze nyomása okozza a lebillenést.“ A rugós fontoló mutatójának addigelé igen lassu járása azonnal szembeötlőbb lön s a fontoló mellett álló egyén jelenté, hogy $6\frac{1}{2}$ fontra szállott a mutató, miszerint a deszka $3\frac{1}{2}$ fontnyival lett sulyosabb. „Sőt a maximum-mutatóra tekintve, láttuk, hogy a sulymutató egykor 9 fontra is volt szállva“ (Cr.) Azt is megjegyzi, hogy a psychista ujjá begye soha sem volt a deszka végétől $1\frac{1}{2}$ hüvelyknyinél (és így az ászok szélességénél) beljebb, tehát gépies nyomás nem okozhatta a sulygyarapodtát. Azonkívül Home ur nem állott, hanem ült egy rendes széken, mely helyzet a nyomásnak nem kedvézett. Nagyobb bizonyosság okáért azonban felállott Crookes ur maga, (kinek teste sulya 140 ft.) az asztalra s a lábát tette a deszka végére. Akárhogy nyomta, nem bírta alább nyomni $1\frac{1}{2}$ fontnyinál, s csak egyszer, a mint lökdösve tapatta, 2 fontnyira.

„Szívem, mit kívánsz még többet?“ mondja a német. Azért hát el is engedjük Home urnak szellem-idéző mutatványait. Általában el is búcsuzunk ő spiritistaságától, és fordulunk másokhoz.

A londoni „Dialectical Society“ (vitatkozó társulat) a gondolat és beszéd tökéletes szabadságát valló egyesület. A végezt állott össze, hogy tagjai bámiy para — vagy heterodox véleményt, tant, elméletet, társadalmi, politikai vagy vallási tárgyat — kihallgassanak és megvitassanak, miben aztán csak az igazságnak lehet nyeresége.

A mult év utolsó negyedében ez a társulat egy bizottságot nevez ki a spiritualismus jelenségei megvizsgálására. Tudósítása kijött s egy episodot közölök belőle, mely meczáfolja Voltairenak azt a véleményét, hogy „egy egész ménes ló nem botolhatik meg egyszerre.“

A bizottság többek között az asztaltánczot vevé vizsgálala alá. Bölcsen sejtette a tudós sereg, hogy ha az asztalt csak egy ujj is érinti, nem szünhetik meg minden kétség az iránt, hogy vajjon nem izom-erő mozditja-e meg. A kísértményt hát így intézték. A székeket az asztal felé háttal fordítva rakták körülte, s a társaság reájok térdelve, kezeit a székek hátára támasztva nyugtotta ki az asztal felibe úgy, hogy azt ne érintsék, mi ha csak egy egyén részéről is megtörténék, a többiek figyelmét ki ne kerülhesse. Eleinte 6 hüvelyk magasságnyra tartották kezeiket a nagy és sulyos ebédllő asztal felett. És mi történt? Az asztal magától megindult és járkálni kezdett akkora helyen, a melyet 4—7 hüvelyknyire becsültek. Aztán versenkint 9, 12, 18 és 24 hüvelyk távolságra tartották a kezeiket, s az asztal mozgott mint elébb és hangok — (kopogás?) — hallattak belőle. Későbbre állva körítette a társaság az asztalt 3 lábnyi távolságra tőle, kezét fogva egymással. E helyzetben az asztal egy huzamban 2 lábnyit sikamlott s kevesebb távolságra egy néhányszor. Ez nem csak egy estve történt, hanem újra meg újra megejtették a kísértményt és mindig hasonló sikerrel. Meg kell jegyezni, hogy a társaságban volt egy, — és a mennyire a tudósításból ki lehet venni, csak egy, — psychikus személy, vagyis „közeg“

Igy kaptak ki a spiritualisták a Faraday fogásán és feljebb emlitem elaruló szerszámán. Ki akartak kapni még egy más ellenvetésén is a nevezett tudósnak, a ki azoknak, kik bizonyos testeket csupa akaratumnál fogva hol sulyosabbakká, hol könnyebbekké tenni ígérkeztek, azt tanácslá, hogy akaszszák az illető tárgyat egy fontoló szárszámra, mely aztán legott elfogja szemlátomást árulni a sulynak akár gyarapodtát, akár apadását. Meg is tették ezt a kísértményt Owen ur, (amerikai volt követ Nápolyban) és

Dr. Chambers. Egy 121 font *) sulyu asztalt felakasztottak egy mázsálóra (nálunk „slág“-nak hívják) úgy, hogy a földtől 8 hüvely távolságra volt emelve. „Két közeg volt jelen, a kiknek minden mozdulatát szemmel tartotta ama két ur. És imé! ha kivánták, könnyebb lett az asztal, egész 60 fontig; ellenkező követelésre nehezebb, 144 fontig.“

Megjegyzem, hogy ez a tény — ha tény voltát megengednők, kelletténél többet bizonyitna: azt t. i. hogy a közeg nem csak sulyosbit vagy könnyebbit kéje szerint, hanem ilyes akaratát két vagy több egymás melletti tárgy közül egyikre irányozhatja, a másiknak kirekesztésével. A jelen esetben például, miért sulyosodott és könnyebbedett csak az asztal, és miért nem egyszersmind a sulymérték is? Tehát az „ideg-erő“-nek válogató tehetsége is volna. Ez ugyan a szük értelemben vett spiritisták tanával megfér, mert a „szellem“ azt miveli, a mit akar. De Crookes ur és társai a természeti tudomány határai közt akarnak maradni és csak egy új,— eddig legalább ismeretlen — erőt postulálnak, mint természeti erőt, melynek ennél fogva szabad akaratot tulajdonitniok az analogia nem engedi.

De nem ezen a sarkon fordul a dolog, hanem, — mondjuk ki egyenesen, — a tények valódiságán. Nekem legalább az ilyesekre mindig — adoma, nem adoma, — a VI. (I.) Jakab király „döglött hala“ jut eszembe. Alig hiheti az ember, hogy egy tudós és eszesdit játszó társaság kiküldött bizottsága olyan tudósitást bocsásson világgá, a milyennek mutatványát közlém az imént és éppen a gyakorlat és tények országában Angliában. Hanemha azt mondjuk, hogy a britt nemzet tévedéseiben is erélyesebb, mint mások. Ezekután miképp hozzuk kétségbe a középkori boszorkányok vallomásait, seprü, pemete lovait és Sz.-Gellérthegyi dáridóit?

Ámde a világért sem kell gondolni, hogy a kérdés a leggyengébb pirosságot is előidézze a „spiritualista“ arczára. Sőt ő kész örömet elismeri a boszorkányhistoriák analogiáját az újabb és legújabb spiritualistai jelenségekkel, de javára és ellenünk fordítja. Mi együgyüek amazok valószínűtlenségéből következtetünk ezeknek a kétes voltára. Ők megfordítják a dolgot s a spiritualis jelenségeket tényeknek állitván, a seprün lovaglás sat. hitelességét következtetik.

*) A hoszsz- és sulymértékek mind eredeti angol jelentéseikbeu értendők. A „láb“-ban csekély a hülönbsg; de a font a miénknek csak mttegy $\frac{1}{5}$ -ét teszi.

Ily szellemben és logikával van írva a mi „fogadatlan prókátorunk“ a már említett amerikai getleman „Rob. Dale Owen“ könyve : „A vitatás alatti tartomány e világ s a másik közt. *) Tanulságul hadd közöljek némi ismertetést róla és egypár mutatványt belőle.

„Ez előtt 16 évvel,“ írja Alfred R. Wallace a Crookes negyedéves természettani folyóiratában, „martius 25-dike estvését Owen ur Nápolyban az orosz követ, Mons, K.— lakában töltötte. Számos idegenek közt ott vala a társaságban a toskanai követ Caval F— és a neje. Mad. K— szóba hozá az automaticus (önkéntelen, öntudatlan) írást és azt mondá, hogy ő meg van győződve, hogy némelyek birnak azon módon helyesen megfelelni oly kérdésekre, melyekre való igazi feleletről nincs tudomásuk. A társaság késznek nyilatkozik megkísérteni a dolgot s mindenik tagja iront foga a kezébe s papirt vevén maga elébe, várta mi lesz belőle. Néhány percz mulva egyik nő keze mozogni kezd és a papiron szabálytalan rajzok jelennek meg. Owen ur kérdés feltételét hozza javaslatba; mire Mad. F— a ruháját kapcsoló három arany brochera mutatván, azt kérdi: „ki adta nekem ezeket a tüket?“ s azt tevé hozzá, hogy „ha Mrs. M— meg tud erre felelni, hívő leszek.“ Kis idő telve lassan ezt írá az úrhölgy tolla -- (az utolsó két szót visszafelé írva) — „Az a ki ád önnek egy szobaleányt és egy szakácsnót. E.“ Mad F— elsáppadt, és felkiálta: „Ha van bűvészet; ez az! és elbeszélé a társaságnak, hogy a tüket neki unokavére Erzsébet adta, a ki Florenczben lakik s az előtt néhány nappal küldött neki, kérésére, egy szobaleányt és egy szakácsnót.“ Ez a bévezető történet; tessék olvasómnak megfontolni s aztán olvassa tovább a következőket, a mint Wallace tolmácsolja: — Owen ur elnélkedni kezdett a csodás cseményen s eltökéllé magában, hogy végére jár alaposan Mrs. M— nem volt spiritualistá. Mad. F— csak egynéhány hét óta vala nápolyi lakos, unokavérének még csak nevét sem említette azelőtt soha senkinek és Mrs. M—vel a lehető legtávulabbi ismeretségben, azaz annyiban volt, hogy látogató jegyeket cseréltek. A legerősb meggyőződését fejezte ki, hogy amia néhány szóba foglalt három, négy tényről az ő házán kívül senkinek sem lehetett tudomása.“ (Mad. F—, Owen, Wallace, Crooket sat. mindnyájan elfelejtkeztek, mint látszik, egy körül-

*) The Debatable Land between this World and the Next. With illustrative Narrations. By **Rob. Dale Owen**. London. 1871. Trubner et C.

ményről, vagy nem vették számba, azt t. i. hogy a háznál cselédek is vannak, és hogy ezek többet tudnak, mint uraik képzelik, az ő dolgaikról.) — „Owen ur akkor tökélyes kétkedő volt; de ez az csemény gondolkozóba ejtvén, tanulmányait 15 éven át folytatta és ez őt egészen más emberré tette. Ő most elhatározott spiritualista; azaz, nem csak valódiaknak hiszi a jelenségeket, hanem arról is meg van győződve, hogy azok tökélyes tanubizonyságot tesznek az ember jövődő létezéséről (future existence).“

Mr. Owen alanyias meggyőződését tiszteljük, de állítása tárgyias és általános érvényességét tagadnunk kell. Ha okoskodásai fonala még annál erősebb volna is, az a karó vagy nádszál, melyhez a vége kötve van, sokkal gyarlóbb, mintsem hogy megbirja a feszítést. De bizony magában a fonalban is oly erőtlén és hajszálon tartozkodó részek vannak, hogy a hit horgonya megtartására vagy éppen megbírására merőben alkalmatlan. — Lássunk már egy pár, valódi ténynek állított jelenséget.

„Lord Erskine a következő történetet beszélte Lady Morgan-nak. Egykor, húzamos távollét után visszatért Scotiába a nevezett lord. Edinburgba érkezvén az utcán az atya vén pinczérjével találkozik s látja, hogy nagyon halvány és meg van fogyva. Kérdi tőle, mit keres Edinburgban. A pinczér azt feleli: „Találkozni akartam méltóságoddal s megkérni, legyen közbenjáróm az öreg lordnál, hadd kaphatnék meg egy kis tartozást, melyet a számtartó utolsó számvetésünk alkalmával nem fizetett ki nekem.“ Erre azt mondá lord Erskine a pinczérnek, hogy menjen be vele egy könyves boltba, melynek az ajtajánál történt a találkozás; de a mint megfordult, hát az ember sehol se volt. Nem tudván mire vélni a dolgot, kikutatta a pinczér felesége lakását Edinburgban s attól megtudta, hogy a férje meghalt és utolsó betegségében beszélte a nejének, hogy a számtartó elhuzott tőle valami pénzt és Tamás urfi, ha haza jön, majd kifizeteti vele. Meg is ígérte lord Erskine és rövid időn béváltotta az ígétét.“

Eddig a történet, melyet lélektanilag elemezni nem czélom; csak azt jegyzem meg, hogy éppen úgy nem bizonyít semmit a „lélek halhatatlansága“ tana mellett, mint ellene nem bizonyít a sadducaeusnak a Krisztushoz intézett kérdése, hogy „az az aszszony, a kinek hét férje volt az életben, a feltámadásban a hét közzül ki felesége lészen?“ (Mát. Év. 22, 28.) Urunk bölcs felelete szerint: „a feltámadásban sem nem házasodnak, sem férjhez nem

mennek,“ és mi szintoly bátran állithatjuk, hogy a testtől elvált lélek sem nem pinczér többé, sem a számtartóval nem pöröl. Azokat a „halvány és megfogyott“ kísérteteket tehát a lélek-halhatatlanság tanuinak sem a philosophia, sem a vallás el nem fogadhatja; szintoly kevésbé, mint eléállítókat ügyvédnek, a ki az ügyet a következő alternatívákkal akarja megállapítani: „Vagy látott lord Erskine egy halt ember képét viselő jelenséget, — vagy hazudott. — Vagy hallotta lord E. a jelenségnek a pinczér halálos ágyán emlegetett adósságra vonatkozó szavait, — vagy hazudott. — Vagy kikérdezte lord E. az özvegyet és megegyezőnek találta tudósítását a kísértet szavaival, — vagy hazudott. — Végre, vagy kifizették a kísértet feladása következtében kipuhatolt adósságot, — vagy hazudott lord Erskine.“ De lady Morgan azt állítja, hogy lord E. nem hazudott. Ha hát nem hazudott és, más felől, azt sem tehetjük fel, hogy az Isten oly csekély és mindennapi ügy kedvéért csodát tett volna, tehát a kísértet természetes jelenség. (An apparition is a natural phenomenon.)“

Ebből meglehet itélni milyen gyárba fonták az Owen ur okoskodása fonalát.

Más mutatvány.

„V. kisasszony, fiatal leány, látogatóban volt a nagynénjénél vidéken s akkor mások is sokan levén ott, oly szobába szorult, mely abban a hirben állott, hogy kísértet járja, de nem levén félénk természetű, szívesen elfogadta a szállást. Éjszaka felébredvén, a szobában egy ó-szabásu ruhásnőt pillanta meg, a ki kevés idő múlva feléje ment és szólni akart, de nem tudott. V. k. a. megrémülvén a fejére huzta a takaróját, s mikor ismét kinézett alóla, el vala tűnve a jelenség. Felugrék az ágyból és úgy találá, hogy az ajtaja bé van berülről reteszelve. . . . Egy idő múlva egy spiritista ismerősével találkozott a k. a. és résztvett annak kísértményeiben. Egy alkalommal némi megidézett szellem Clarke Sári név alatt mutatta bé magát,“ (úgy vélem írásban,) „de ez a név mind a két nő előtt ismeretlen volt. A szellem jelenté, hogy ő életében sokáig volt gazdaszszony a V. családnál s mikor a k. a. a hajdani lakban volt a nagynénjénél, ő (Sári) hasztalan igyekezett szót váltani vele; hogy ki akarta vallani neki egy vétkét, a melyet a háznál elkövetett és bocsánatért esdekelní volt aszszonyánál. Ó ellopott bizonyos ezüstnemüt és kéri V. kisasszonyt, hogy mondja meg a nagynénjének s kérjen bocsánatot tőle. Következő látogatásakor

megtudta V. k. a. a nagynénjénél, hogy Clarke Sári valóban gazdaszszony volt a háznál valami harmincz-egyven évvel azelőtt, — hogy valóban veszett el ezüstnemü, de Sáriiban nagyon biztak s még csak gyanuba se vették. A nagynéne azt mondá, hogy ha csakugyan Clarke Sári sikkasztotta el, szívesen megbocsátja neki a vétkét. Az időtől fogva megszűnt a háborgatás a volt kísértetes szobában.“

Az amerikai volt követ (Nápolyban) mindezt betü szerint hiszi s azt hozza ki belöle, hogy „van a más világon is megbánás mint itt. Van nyugalmat nem engedő búbanat egy itt elkövetett bünön. Meg van az itt megbántottak bocsánatának kínos óhajtása.“ A következtetés ellen nincs semmi kifogás, hívésének még jótékony hatása is lehet; csakhogy az alap nem tartja és bírja meg. De lássuk már egy saját tapasztalatát Owen urnak.

„Vizsgálatai folytán egy „közeg“-gel csak kettősben tett kísértményt a nevezett ur. Jól kikutatta a szobát, bészará és pecsételé az ajtókat, titokban megbélyegzett papírszeletkéket vivén oda magával. Fogva tartotta a közeg kezeit és mégis valahogy valamiképp íródott az asztal alá tett papírra mind ironnal, mind tentával. Még több az, hogy egy izben látta is O. ur, miképp történt az irás egy kis világoskodó kéz által a ház földjén.“ Olvasóim azt fogják mondani, hogy ez nem felettébb hiteles adat. Valóban én is szeretném, ha nem zárkoztak volna bé csak ketten a szobába; de tán hinnivalóbbá teszik az Owen saját észrevételei: „Vajjon szellemi autographok voltak azok? De mi lehetett egyéb? Nem láttam-é én magam egyet a mint íródott? Nem láttam-é én magam, hogy egy szeletke felrebbent magasabbra, mint az asztal s megint leszállott a földre? Nem éreztem-é én, hogy a Kati két keze az enyim alatt volt éppen akkor, mikor az a kéz irt és az a szeletke szállongott?“ (O. ur nem írja, hogy az ablakokat becsukta-é?) — „Irrhatott-é Kati megfogott kézzel 8—10 sort? Vagy tán én irtam a balkezemmel öntudatlanul? Vagy tán Kati hozta magával a papírszeletkéket készen beírva? Felszedtem s megvizsgáltam egyenként mindeniket. A saját magam jegyezte bélyeg — német betük, német irás — ott volt mindeniknek az egyik szegletén! Miképp bnyolodjunk ki? Ne kelljen-é hinnünk ép, egészséges személyek látó, halló, tapintó érzékeinek? Ezt a magyarázatot a józan ész tiltja elfogadnom. Én nem látok semmi valószínűtlenséget — hogy ne mondjam hihetlenséget — abban az elméletben, hogy az Is-

ten az embert halhatatlanságának érzéki tanubizonyságaira méltathatja.“

Igy bonyolodik ki Owen ur. Én pedig ismétlem, hogy a lélek halhatatlansága szent ügyének nincs szüksége az ilyes érvekre, és arról a dicső tanról azt mondom a hegyi prédikáció szavaival: „Ne adjátok a szentet az ebeknek, se ne hányjátok a ti gyöngyeiteket a disznók eleibe, hogy valamiképpen meg ne tapodják azokat lábbal.“ Az idézett író jó intencióról nem lehet kételkedni, de hát a jó czél nem szentel meg minden eszközt és — Széchenyként — kilencz ügyetlen gyujt házat, míg egy gonosztevő.

Brassai.